

IDEOLOGIZAREA PUBLICĂ PRIN „NOUA LIMBĂ DE LEMN”¹⁴

0.1. Ideologie și ideologizare

0.1.1. Pentru sensul depreciativ al substantivului *ideologizare*, ce ne interesează în textul de față, pornim de la mutația care s-a produs în folosirea termenului *ideologie*, ilustrată cel mai pregnant în definiția termenului (din franceză) *idéologie*, consemnată în *Le Trésor de la Langue Française informatisé* (publicat sub egida CNRS; în continuare TLFi), pe care o reproducem:

„Une idéologie (étymologiquement: le discours des idées) est un ensemble plus ou moins organisé d'idées, d'opinions, de convictions, qui constituent une doctrine, qui influence le comportement personnel ou collectif. Selon la définition marxiste de l'idéologie, l'idéologie est la représentation de la «réalité», propre à une classe sociale. Le terme véhicule une connotation péjorative et désigne souvent un ensemble de spéculations, d'idées vagues, qui prône un idéal irréalisable. Bien que le terme soit le plus souvent utilisé dans le champ politique, il existe différents types d'idéologies: sociales, économiques, politiques, éthiques, religieuses, épistémologiques etc.” (*/atilf.atilf.fr/tlf.htm/*).

Pe lângă sensul de bază, formulat în termeni apropiați („Ensemble plus ou moins cohérent des idées, des croyances et des doctrines philosophiques, religieuses, politiques, économiques, sociales, propre à une époque, une société, une classe et qui oriente l'action”), în aceeași sursă se insistă asupra următorului aspect: particularizarea, în sensul deprecierii termenului, datorită filozofiei marxiste, și interferența, pe această bază, cu acțiunea de propagandă:

„La valeur dépréciative vient du sentiment que le ressort de l'idéologie est «dans le besoin de justifier des entreprises destinées à satisfaire des aspirations intéressées et qui est surtout exploité pour la propagande»”; „L'idéologie aspire par nature à devenir propagande – c'est-à-dire transmission automatique de formules magnétisées par une passion d'essence au fond haineuse, et qui ne prend corps qu'à la condition de s'exercer contre une certaine catégorie d'humains : les juifs, les chrétiens, les franc-maçons, les bourgeois, etc.” (TLFi: s.v.).

¹⁴ Menționăm faptul că, după publicarea inițială, în 2008, s-a reluat acest text în Dumistrăcel 2011: 193-218. În varianta de față, autorul a operat modificări minime.

Față de această evoluție a sensurilor termenului *ideologie*, surprinde prezentarea ordinii acestora pentru limba română în *Micul dicționar academic* (2003), unde ca sens de bază este considerat cel care reflectă, de fapt, viziunea marxistă:

„1. Totalitate a ideilor și concepțiilor care reflectă interesele unei clase sau pături sociale și care servesc la consolidarea sau la schimbarea relațiilor sociale existente” (MDA: s.v.).

Dat fiind faptul că în *Dicționarul limbii române*, serie nouă, al Academiei, ordinea sensurilor la cuvintele neologice este impusă de prima atestare cronologică și dacă acest principiu este aplicat și în dicționarul citat anterior, atunci primatul acestui sens s-ar explica prin trimiterea, ca primă atestare a cuvântului, la un text din revista „Viața românească” din anul 1950. Or, fără să mai luăm în considerație consemnarea lui în dicționare recente de neologisme, pentru cuvântul în discuție există atestări mult mai vechi, cu sensul ce trebuie socotit cel de bază; astfel, în DA 1934, s.v. *idee*, „abstractul” *ideologie* este înregistrat la Alecu Russo (fără precizarea sensului), dar August Scriban îl definea, firește, „nemarxist”, drept „știința ideilor, considerarea ideilor în ele singure, lipsite de orice metafizică” (Scriban 1939: s.v.). Mai mult, în MDA, un sens apropiat de cel de bază apare, în următoarea formulare, ca unul rezultat „prin restricție” (!):

„2. Totalitate a ideilor și concepțiilor care constituie partea teoretică a unui curent, a unui sistem etc.”.

Este, fără îndoială, o prezentare deformată chiar și a istoriei cuvântului în limba română și care poate induce, la rândul-i, o viziune distorsionată și în ceea ce privește semnificația derivatelor.

Trebuie să notăm însă că, deși neînregistrat în TLFi, în franceză există verbul *idéologiser*, prezent, de exemplu, în opere lexicografice bilingve: *Dictionnaire Français-Anglais*, *Dictionnaire Français-Chinois* (cf. /r.mydict.com/); vezi, pe de altă parte, includerea verbului în acțiunea de normare a conjugării: „Conjugaison du verbe *idéologiser* à tous les temps” (/conjugaison-verbe.fr/ideologiser.htm/). Pentru anumite texte din română am putea avea în vedere, așadar, și influența limbii franceze și chiar a celei engleze; în engleză, verbul (to) *ideologize* este utilizat cu sensul ‘to give an ideological character or interpretation to; especially: to change or interpret in relation to a sociopolitical ideology often seen as biased or limited’ (/merriam-webster.com/).

0.1.2. Pentru substantivul *ideologizare*, reflex al sensului depreciativ al substantivului *ideologie*, pornim de la verbul (a) *ideologiza*, înregistrat numai în câteva dicționare recente ale limbii române. De exemplu, în *Noul dicționar universal al limbii române*, apare cu sensul ‘a introduce ideologia (politică) în domenii în care nu-i sunt specifice; a interpreta faptele, a evalua evenimentele din perspectiva unei ideologii (politice)’, explicat drept creație pe teren românesc (<*ideologie* + *-iza*; NDU 2008: s.v.). Tot aici, s.v., găsim și verbul (a) *dezideologiza* ‘a înlătura ideologia (politică) din interpretarea și evaluarea faptelor și situațiilor’.

La Dimitrescu 1997: s.v., găsim numai verbul (a) *dezideologiza* (cu indicația „folosit după 1989”), explicat drept „acțiunea de înlăturare a ideologiei marxist-leniniste”, și adjectivul *dezideologizat* „scos de sub influența acestei ideologii”; etimologie: *dez-* + *ideologi[e]* + *-izare*; autoarea folosește însă adj. *ideologizat*, în definiții proprii, pentru a critica explicarea unor termeni ca *evazionism*, *imobilism* în diferite dicționare (de exemplu, *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1975, și Fl. Marcu, C. Maneca, *Dicționar de neologisme*, ediția a treia, București, 1978).

În limba română curentă, întâlnim frecvent substantivul *ideologizare* (incidental și: *ideologizat*, respectiv *ideologizant*). Citate de pe internet:

„Dincolo de procesul de ideologizare al [sic] producției cinematografice, după anul 1968, partidul unic va acorda o atenție deosebită procesului de formare al [sic] omului nou... Odată ideologizată, producția cinematografică poate fi utilizată în scopul formării omului nou...” (Anca Alexandru, *Filmul românesc și educația în procesul de formare al [sic] omului nou*); vezi și: „Mai ales în clasele primare, gimnaziale și chiar liceale, învățământul în școlile publice este unul ideologizat și ideologizant, în sensul obedienței față de elitele politice influente ale timpului, față de guvernele și, eventual, față de grupurile de interese dominante. Până și o analiză sumară a programelor și manualelor școlare de istorie sau de educație civică poate releva acest lucru. Problema fundamentală a învățământului public constă însă, în esență, în utilizarea unor mijloace agresive de promovare a ideologiei convenabile” (misesromania.org).

În diferite comentarii pe bloguri:

„Puternica ideologizare a Guvernului”; „Pătată de ideologizare și propagandă, perspectiva istorică pare a se descalifica în sine”; „Copiii noștri sunt principala țintă de ideologizare pentru politrucii de azi”; „Ne referim la ideologizare în discursul public reflectat de mass-media”.

Numai incidental substantivul în discuție este folosit cu valoare denotativă, ca derivat de la *ideologie* cu sens filozofic; vezi, de exemplu, în

titlul „Discursul cultural post-iluminist între estetizare și ideologizare. Model cultural, context cultural, stil de viață” (/euro.ubbcluj.ro/).

0.2. „Limba de lemn”: concept și terminologie

Deși pe larg discutate, și nu numai în ultimul timp, conceptul și terminologia folosite pentru a-l denumi se cuvin chiar numai sumar trecute în revistă, în cazul de față pentru a stabili (sau a relua puncte de vedere cu privire la faptul) dacă este îndreptățită atribuirea unei asemenea trăsături discursului public actual, cu referire specială la mass-media, expresia directă și curentă, pentru un public larg, a discursului politic.

0.2.1. Ca punct de plecare, considerăm că trebuie să revenim la un moment-cheie: este vorba de contribuțiile cuprinse, sub numele generic *Langues de bois* ?, într-un număr din anul 1989 al revistei „Mots”. Deoarece ne confruntăm cu una din primele dezbateri generale asupra istoricului problemei și a viziunii reflectate de conceptul în discuție (cu studii de particularizare), din opiniile exprimate și argumentate de semnatari reținem câteva idei definitorii, în primul rând aceea că „limba de lemn” (pentru care, în cele ce urmează, folosim abrevierea LL), nu trebuie raportată la discursul politic al regimurilor comuniste, din fosta Uniune Sovietică și din țările „lagărului” comunist: nu este vorba, așadar, numai de o anumită „limbă de lemn” (unică), ci de „*langues de bois*”.

Sfera de întrebuintare și de acțiune poate fi înțeleasă, de exemplu, pe baza înrudirii într-o paradigmă de sinonimie și apropieri în care figurează sintagme relativ diverse, cum ar fi „le langage officiel”, „la langue officielle des politiques”, „la campagne officielle”, „un personnage officiel”, „l’exposé officiel”, „l’humour officiel”, sau, ca formule tehnice din limbajul politic, „le méta-langage des hommes d’appareil”... ou des «apparatchiks de la presse». Alte trăsături puse în evidență privesc codul: incomprehensiunea, incapacitatea de înțelegere, sau prezența expresiilor stereotipe. Utilizarea privește zone largi, cum ar fi autoritatea politică, instituțiile școlare și universitare, administrația, dar și ceea ce autorii desemnează drept „puteri simbolice”: „le pouvoir télévisuel, intellectuel, artistique, etc.” (Pineira-Tournier 1989: 13-17).

Alte repere și trăsături: pierderea funcției referențiale a limbajului, într-o retorică a manipulării în care limba nu mai funcționează pentru a spune adevărul, ci pentru a face să se creadă și pentru a face să se acționeze, cu trăsături formale cum sunt diateza pasivă, subjonctivul, construcții

impersonale, verbe modale, imperativul, supunerea prealabilă la o conduită, la un act sau la un demers intelectual, „comentariul oblic”, cuvinte performative (Sériot 1989: 53–54). Într-un studiu asupra discursului public în Iugoslavia din anii '90 ai secolului trecut se sublinia frecvența utilizării aforismului politic cu finalitate satirică, drept parodiare a limbii de lemn (Despot 1989: *passim*); pe baza analizei titlurilor din presa cotidiană franceză din aceeași epocă, se constata „spargerea în țăndări a limbii de lemn” prin folosirea jocurilor de cuvinte pornind de la enunțuri consacrate, ca un reflex împotriva stereotipurilor caracteristice acestei limbi, tendință ce ilustra condamnarea LL din discursul autorităților, al politicii, administrației, dar și al sindicatelor; rezultatul: nașterea altui stil clișeistic, care se impunea și, la rândul-i, încremenea, aservind un anumit public cititor („Au-delà de cet aspect ludique, ces défigements systématiques contribuent à créer un lectorat uni par une même culture, assez élaborée, par une même capacité de décodage...”; Fiala-Habert 1989: 83–85; 96–97; în ceea ce privește folosirea, ca mijloc preferențial de seducție, în discursul public și în presa actuală din România, a diferite tipuri de enunțuri aparținând „discursului repetat” – parimii, sloganuri, citate celebre, contexte populare etc., în forma canonică, dar mai ales „destructurate”, cf. Dumistrăcel 2006^a: 211–231, secțiunea *Sub semnul modelului și al clișeului*).

Ne confruntăm cu repere evidente pentru a recunoaște, în general, un discurs care se dorește (și este, adesea) performant, utilizat în limbajele ce aparțin unui stil al comunicării publice, modelat după un „contract de comunicare” și „de transmitere” către un „destinatar” supus îndoctrinării sau numai formării dintr-o anumită perspectivă. Așadar, trebuie să exprimăm rezerve față de punctul de vedere al lui Sorin Antohi, care consideră drept LL numai discursul politic al regimurilor comuniste, pentru a sublinia, de fapt, „asperitățile polemice și acuzatoare” ale termenului; extensia, tehnică, de natură stilistică, la care ne-am referit anterior, ar avea „implicații cinice” și nu ar permite „o terapie”, chiar iluzorie (Antohi 1993: 18, 22).

0.2.2. O primă rațiune pentru extensia pe care o acceptăm este susținută, în primul rând, de o necesară reproiectare măcar înspre discursul politic al regimurilor totalitare (un aspect la care Antohi trimite doar pasager); cel mai bun exemplu, în această privință, îl reprezintă radiografierea distorsionării limbii germane pe terenul discursului public în epoca nazismului de către Victor Klemperer, în *LTI* [*Lingua Tertii Imperii*].

Notizbuch eines Philologen (în franceză, cu precizarea: *La langue du IIIe Reich*). Prima ediție a cărții, apărută în 1947, a fost considerată o reflecție de pionierat asupra limbajului totalitar și o lucrare de referință pentru specialiștii în domeniul cercetării regimului hitlerist; asemănarea cu LL a regimului comunist a făcut ca opera lui Klemperer să fie ca și intruvabilă în fosta Republică Democrată Germană: „l’Etat communist n’ait guère montré d’enthousiasme à la diffusion d’un livre contenant des clefs de lecture d’une langue prisonnière de l’idéologie”, căci autorul a prezentat „isteria limbii”, care îi lipsea pe oameni de capacitatea de reflecție și i-a metamorfozat „în animale gregare sau primitive” (Combe 1996: 13, 16). Filologul clasic german, care a scris un manual de „rezistență prin limbă”, și care a înfățișat capacitatea diabolică a regimului nazist de a înămoli vorbirea și gândirea victimelor sale în mazăgă jargonului și a propagandei sale (regimul nazist a dispus „de la faculté non seulement de maltraiter et d’abattre ses ennemis, réels ou imaginaires, mais aussi de embourber la parole et la pensée de ses victimes dans la fange de son jargon et de sa propagande”), a consemnat, zilnic, barbarismele acestei *lingua horribilis*, neologismele ei „siderante” (Brossart 1996: 367-369).

Iată diverse trăsături ale LL naziste, comparabile cu cele ale discursului regimului comunist, descrise și analizate de Klemperer: intoxicarea prin cuvinte („les mots peuvent être comme de minuscules doses d’arsenic: on les avale sans y prendre garde, ils ne semblent ne faire aucun effet, et voilà qu’après quelque temps l’effet toxique se fait sentir”; Klemperer 1996: 40), preluarea terminologiei militare, monotonia, sărăcia unui sclavaj uniformizat al limbii, fixată printr-o tiranie organizată a câtorva indivizi; față de funcțiile generale de comunicare ale limbii, servind exprimării rațiunii și sentimentelor, rugăciunii sau cererii, această limbă servește numai pentru invocare și, astfel, se ajunge la pierderea individualității, la fanatism („La LTI s’efforce par tous les moyens de faire perdre à l’individu son essence individuelle, d’anesthésier sa personnalité, de le transformer en tête de bétail, sans pensée ni volonté, dans un troupeau mené dans une certaine direction et traqué, de faire de lui un atome dans un bloc de pierre qui roule. La LTI est la langue du fanatisme de masse”; Klemperer 1996: 45, 48-50). Printre „rețetele” tehnice cu finețe analizate se află exagerarea prin „blestemul superlativului”, folosirea eufemismului pentru a prezenta aparent convenabil înfrângerile de pe front (*op.cit.*, p. 279-296), sau fetișizarea

unor cuvinte (*op.cit.*, *passim*), mijloace de manipulare prezente, în diferite ipostaze, în LL a regimurilor comuniste.

Ca atribut al discursului regimurilor totalitare a fost prezentată LL și de către prof. Luis Veres, de la Universitatea „Cardenal Herrera”-CEU, Valencia (Spania), în comunicarea „Limbă și persuasiune: limba de lemn în presa spaniolă, în timpul dictaturii lui Franco”, prezentată la Simpozionul „Limba de lemn în presă – Ieri și azi”, de la Cluj-Napoca (24-25 octombrie 2008).

0.2.3. Pentru analiza pe care o avem în vedere, date generale ale problemei pot fi extrase pe baza unei prezentări complexe și amănunțite a conceptului numit prin LL, pe care i-o datorăm Tatiane Slama-Cazacu: „Un subsistem [comentariu: nu un simplu «stil»] al unei limbi, desemnând mai ales elemente lexicale, dar și unități frazeologice, cu caracter de expresii *fixe*, de *clisee* încremenite, cu sens determinat în contextul unei anumite «autorități», în mare măsură utilizate *stereotip-dogmatic*, ca exprimare a unei ideologii (sau simulacru de subsisteme ideologice economice, tehnologice, politice, culturale etc., care dețin o putere sau o autoritate), *imitate*, dar și *impuse* de puterea politică sau de grupări ori de indivizi cu asemenea veleități (chiar dacă, în genere, promotorii sau epigonii sistemului ideologic nu cunosc întotdeauna exact conținutul semantic), apoi difuzate prin *repetare*, prin utilizarea *frecventă* în diversele mijloace de comunicare în masă, orale sau scrise, anihilându-se astfel gândirea maselor receptoare, care pot deveni supuse unei sugestii colective; intenția reală sau cel puțin efectul obținut sunt în genere de a se impune autoritatea, fie prin secretul ori prestigiul codului deținut, fie prin cunoștințele tehnocrate, împiedicându-se altă modalitate de gândire și, în genere, ascunzându-se, mascându-se adevărata realitate, dacă aceasta nu este favorabilă” (Slama-Cazacu 2000: 71; este reluat, cu unele modificări, textul din articolul *Limba de lemn*, publicat în „România literară”, nr. 42, din 17 oct. 1991, p. 4).

Din această largă perspectivă, putem vorbi, nu numai în principiu, despre ideologizarea publică prin „noua limbă de lemn” prezentă în discursul politic și în mass-media (spre deosebire de cursurile de învățământ politic, destinate în vechiul regim tuturor „salariaților”, acum există „școlile de vară/iarnă” ale diferitelor partide) și despre persistența, în diferite ipostaze – cea veche și cea nouă – a fenomenului LL ca mijloc de *ideologizare*, în sensul acțiunii de a câștiga aderența publică pentru anumite idei și convingeri (acum vag plasate, uneori, într-o „doctrină”), urmărind să influențeze comportamentul personal sau colectiv (am zice, familial, pentru

a-l face pe cineva „să intre la o idee”: „Am *intrat* și eu *la* idei”). În acest sens, *ideologizarea* poate fi raportată, așadar, și la folosirea cuvântului *ideologie* cu sensul de „ansamblu de speculații, de idei vagi”, dat fiind faptul că însuși substantivul *idee* se folosește cu sensul sinonimelor sale *gând*, *opinie*, *judecată*, *păreră*, *convingere* (Seche-Seche 1997: s.v.; de remarcat sensul cuvântului din sintagma, aparținând domeniul medicinei, *idee fixă* ‘manie, monomanie, obsesie, psihoză’; *ibidem*).

0.3. Obiective de interes și precauții de principiu

În cele ce urmează, pentru a surprinde trăsăturile „noii limbi de lemn” din discursul public și din limbajul mass-mediei românești contemporane, ca mijloc de „ideologizare”, ne propunem trecerea în revistă a câtorva aspecte definitorii și analiza acestora:

- Perspective generale de abordare a temei și distincții metodologice;
- Motivele pentru care obiectul analizei îl constituie limbajul publicistic;
- Repere ale analizei: mass-media ca „putere asumată” și legitimarea acestui statut prin discurs;
- Sursele și registrele LL în discursul public și în limbajul publicistic;
- Existența unei LL în actualitate și elemente de analiză a codului;
- Termeni și turnuri ca expresie a „terorismului lingvistic”; violența de limbaj;
- LL ca permanență discursivă; motivația socio- și psiholingvistică a generării, acceptării și folosirii LL.

1. Deoarece ne ocupăm în special de limba mass-mediei, considerăm necesară, de la început, o precizare: este, desigur, impropriu să se vorbească, cu referire la presa de astăzi din România, în general, despre o LL a acesteia; chiar o asemenea formulare este susceptibilă de a fi generată de o inerție: situația presei și a audovizualului din epoca totalitară, uniforme ca orientare și cod, „unice”, indiferent de canale și de „formate”, având în vedere un singur public-țintă (cel care era supus „îndoctrinării”).

Distincțiile pe care trebuie să le avem în vedere astăzi se referă la:

- Pluralitatea de canale (de niveluri diferite), de formate (suporturi de presă) și de programe: de exemplu, nu găsim manifestări (vădite) de tip LL în „Bursa”, „Capital”, „Ziarul financiar” și, pe de altă parte, în „România literară” sau, de ce nu, în diferite „tabloide” (în ultimul caz, în afara clișeelelor „de senzație”, dar care nu intră în obiectivul investigației de față).

– Pe de altă parte, pornind de la acest aspect, ținem să precizăm însă că avem în vedere, totodată, distincția dintre limbajul „publicistic” și cel „publicitar” propriu-zis (chiar dacă discursul politic, cel electoral în primul rând, reflectat de presă, tinde să devină pur publicitar, deoarece, după cum dovedește François Brune, „recomandarea”, subversivă, se află evident sub semnul unei autorități asumate conjunctural (cf. Dumistrăcel 2006^a: 62).

– Chiar în spațiul unui singur canal, trebuie să avem în vedere tipul de articol: ne referim la cunoscuta distincție între textele *de opinie* (editorial, comentariu, pamflet, tabletă etc.) și cele preponderent *informative*, știrile în primul rând (deși, chiar aici, ne confruntăm cu orientarea spre melanjul numit „infotainment”).

– Următoarea distincție, în funcție de cele precedente, se referă la conceptul de „publicuri-țintă”, selectate în conformitate cu o anumită politică editorială, ținând seama de suport de presă, format și cod.

– În sfârșit, în mare, din perspectiva teoriei limbii, abordarea problemei se înscrie în necesitatea de a distinge între o „limbă unică”, atotcuprinzătoare (în ceea ce privește vocabularul, regulile gramaticale și stilurile), și „limbile funcționale”, cele ale unor anumite spații și registre de comunicare (în privința variației diastratice și diafazice, chiar diatopice).

Aceste distincții impun, în sfârșit, formularea unei întrebări: specialiștii în lingvistică sunt chemați să „condamne” LL (și din ce optică), sau, din partea lor, este de așteptat o analiză obiectivă, din perspectiva pragmaticii comunicării? Înclinăm, hotărât, pentru cea de a doua ipostază a demersului.

2. Atât din perspectiva descrierii a ceea ce lingviștii numesc „actul lingvistic”, cât și din cea a evaluării efectelor pragmatice ale limbajului, LL este un produs al folosirii motivate *politic*, în primul rând, a unui limbaj „construit”, dintr-o anumită atitudine a emițătorului față de realitate și față de receptor, pentru a manipula. „Rețeta” este eludarea sau ocultarea propriu-zisă a realității, eliminarea gândirii, recurgerea la fetișizarea anumitor cuvinte, cu o deosebită frecvență în contexte special construite, adoptarea unui registru patetic maniheist (în „alb” și „negru”). În fond, ne confruntăm cu un regim de folosire a limbajului ce nu numai că refuză cunoașterea și comunicarea rezultatelor acesteia, ci urmărește exclusiv influențarea. Toate regimurile totalitare (moderne) au uzat și uzează de aceste mijloace în discursul privind planificarea și organizarea funcționării structurilor sociale, dar și economice, ale statelor în care ideologia, politicul se manifestă prin dictatură.

3. Care ar fi, atunci, condițiile existenței și funcționării unei LL în mass-media contemporană din România, dat fiind faptul că, de la canal media cu statut de oficiu de propagandă, al ziarului, al postului de radio sau de televiziune, la cel de mijloc de informare, cu propensiune marcată spre *feedback*, LL a regimurilor totalitare ar părea (și, în unele privințe, chiar este, în principiu) „condamnată” ireversibil. Aceasta deoarece limbajul publicisticii actuale, unul aparținând discursului public, are tendința de a se apropia, până la identificare, de limbajul conversației, din discursul privat, cu toate caracteristicile acestuia (calități și defecte), printre care registrul familiar, oralitatea, ca manifestări ale faticului, dar și violența de limbaj, argoul de mahala (este de ajuns să ne referim la urmări, uneori dezagreabile pentru ziar sau pentru autor, ale publicării articolelor pe suport electronic, ca să nu mai vorbim de sistemul „blog”).

4. Reperele, pentru astăzi, pot fi proiectate din două perspective, pe două planuri diferite: cel atitudinal, de postură, și cel „tehnic”, de analiză a codului.

4.1. Mass-media sunt considerate o „putere” în stat, în funcția de „avocat” al publicului, „câinele de pază al democrației”, dar, pe de altă parte, în multe situații, susținătoare a unor orientări politice, a unei persoane/personalități politice, dezvoltând un discurs argumentativ și deliberativ. Este vorba de o *autoritate asumată*, așadar în loc de „ideologie” avem „poziție”, a unor grupuri sau a unor indivizi cu velleități de deținere a adevărului (sau adevărați politologi), „consilieri” ai opiniei publice. Vechiul „dușman de clasă”, respectiv „lagărul” incriminat sunt înlocuite de „ceilalți”, cei care se situează pe altă poziție, în primul rând „puterea”, pentru „opoziție”. Dat fiind statutul mass-mediei de „putere asumată” și apartenența limbajului publicistic la discursul public (printre altele și datorită punctului de plecare: apariția jurnalismului prin și în periodice care difuzau comunicate oficiale, legislative și de interesul administrației statale sau locale), acest limbaj, astăzi (mai ales prin articolele de opinie), tinde să devină, ostentativ, expresia unei autorități, motiv pentru care jurnalistică a fost supranumită „a patra putere în stat”, aspect reflectat și de statutul de moștenitoare a vechiului limbaj retoric. Spre deosebire de situația domeniului „moștenit”, este vorba de o *autoritate asumată* (mai mult sau mai puțin „subversiv”), aceasta fiind, de altfel, diferența față de statutul limbajelor autorității *instituționalizate*, reprezentată în zona structurilor juridico-administrative, a organizațiilor din

cadrul vieții politice, religioase sau în cea a instrucției școlare (Dumistrăcel 2006^b: 348-351; 357).

Din postura de moștenitoare a retoricii, jurnalistica de opinie uzează, dar nu numai în ceea ce privește organizarea textului scris, ci și prin abordarea, din aceeași perspectivă, a iconicului, de „genurile” retorice *deliberativ*, *judiciar* și *demonstrativ*. Genul cel mai pregnant reflectat de mass-media este cel *deliberativ*, dezvoltând o oratorie ce scrutează viitorul, de „susținere” și „combateră”, după criteriile „util” sau „vătămător”, când dezbate problemele de viață ale „cetății” (noțiune prin care trebuie să înțelegem „statul”: veniturile, războiul și pacea, diplomația, importul și exportul – cu privire la alimentație; de exemplu, în ceea ce privește legislația). Totuși, presei nu îi sunt străine nici genul *judiciar*, preocupat de trecut, prin acuzație și apărare, după criteriile „drept” – „nedrept”, prin care o jurnalistică „justițiară” se instituie în acuzator față de putere sau de organizații politice ori economico-financiare și în avocat al publicului, și nici cel *demonstrativ* (sau *epidictic*), preocupat de prezent, prin elogiu sau prin blam, după criteriile „nobil” – „rușinos” (Dumistrăcel 2006^b: 340).

Or, din perspectiva unei „puteri”, discursul jurnalistic este, de fapt, unul politic, prin care mass-media urmărește să-și exercite puterea asumată în folosul publicului, adică să-și legitimizeze această putere, iar legitimarea oricărei puteri se produce prin discurs: mecanismul legitimării oricărei puteri este de natură discursivă (cf. Sălăvăstru 2009: 37).

La întrebarea dacă legitimarea puterii este imperativă, Constantin Sălăvăstru răspunde afirmativ: „Și în situațiile în care puterea este nelegitimă, și în situațiile în care puterea este legitimă, nevoia legitimității este simțită până în ultimele ei consecințe. Indiferent de metode și mijloace, indiferent de realități și conjuncturi, orice putere vrea să beneficieze de binefacerile legitimității. Chiar cu prețul minciunii, manipulării, fraudei. Adică chiar dacă avem de-a face, în fapt, cu o iluzie a legitimării, cu o falsă legitimitate” (Sălăvăstru 2009: 38).

În ceea ce privește performanța discursivă, discursul jurnalistic de opinie își alege un limbaj adecvat, de regulă polemic, și, pentru a se impune, apelează la o tonalitate, la un registru al omniscienței, ce nu admite contrazicerea, cultivând strategii ale seducției și incitării, prin lexic și clișee „performante”, în care recunoaștem numeroase mijloace lingvistice și retorice ale LL.

4.2. Cele mai multe elemente de analiză ale LL în mass-media românească actuală le oferă *codul*, prin aspecte și material lingvistic la care

ne vom referi în continuare; din această perspectivă, se impune distincția între simple clișee și stereotipii, uzate stilistic și neperformante pragmatic, și cuvinte sau turnări convocate în discurs cu finalitate manipulatorie evidentă.

5. Pentru analiza LL de actualitate în discursul public și în limbajul publicistic, din perspective paralelismului pe care îl avem în vedere, prezintă interes referirea la sursele, generale, și la registrele acestui „subsistem” (sau „sociolect”).

5.1. În ceea ce privește sursele LL, putem distinge între cele *externe* și *interne*.

În regimurile totalitare comuniste LL se constituie ca (sub)sistem aproape exclusiv pe baza ideologiei comuniste, marxist-leniniste până la un moment dat în mare măsură „internaționalistă” (cu lexic și construcții în traducere, la noi, din limba rusă); este *sursa externă*, folosind un cod adaptat lingvistic. În mass-media au fost preluate cuvintele și construcțiile discursului politic, ale legislației elaborate în conformitate cu orientarea acestuia; de exemplu, termenii-cheie și formulările din rezoluțiile congreselor partidului comunist, ca adevărate semnale, devin lexic dominant și sloganuri ale presei și audiovizualului și trec, apoi, la comandă, în limbajul beletristicii, al activităților culturale (de „culturalizare”), având ca obiectiv final chiar acapararea (sau măcar contaminarea) discursului privat (limbajul conversației; de altfel, mass-media, în interviuri, înfățișau acest transfer ca o realitate curentă).

Ca *sursă internă*, pentru România, în perioada dictaturii ceaușiste, putem vorbi de un discurs politic naționalist, proiectat pe fondul cultului personalității.

Situația se prezintă diferențiat, dar nu fără asemănări, în cazul discursului politic și al mass-mediei actuale. Sursa *externă* pentru o nouă LL o constituie limbajul politic, legislativ, economic și social-cultural al „integrării” (nord-)atlantice, europene, al „globalizării” pe diferite planuri (ilustrative, din acest punct de vedere, sunt, printre altele, compusele cu *euro*; pentru o demonstrație, vom analiza, în continuare, mutația care s-a produs în legătură cu folosirea adjectivului și adverbului *decent*).

În ceea ce privește sursa *internă*, notăm că nu lipsește preluarea limbajului public administrativ, prin care, mai mult sau mai puțin involuntar, discursul mass-mediei se pune în slujba oficialității (exemplu tipic: tonalitatea mării părți a articolelor din „Gazeta poliției”, parafrazând

dispoziții legale, regulamente, instrucțiuni etc.). Pentru alte periodice, este, de exemplu, cazul utilizării, fără o atitudine manifestă, a eufemismului reprezentat de termenul tehnic, de tipul *eutanasiere*, *sacrificare*, sau *exploatație* (agricolă), ultimul folosit pentru a evita cuvântul *asociație*, „compromis” ca nume al formelor organizatorice premergătoare „gospodăriilor agricole colective”, devenite „ceapeuri” (cf. Dumistrăcel 2006^a: 208-210).

Dacă astfel de termeni sunt proiectați drept „calmanți” pentru opinia publică, de influențare „pozitivă” (așadar necesară) a acestora, în alte cazuri, ca selecție a emițătorului (sau defect al discursului acestuia), este ușor de recunoscut un cod tipic de manipulare: dincolo de aspectul „tehnicit”, termeni eufemistici de tipul *arierate*, *disponibilizare* etc. au un rol asemănător „confraților” acestora din presa comunistă cum era, de exemplu, *reșezarea prețurilor* pentru „creșterea prețurilor”, adică scumpirea mărfurilor (în treacăt fie spus, o asemenea strategie denominativă este cunoscută și la... case mai mari: în Germania nu se mai folosește termenul *Fremdarbeiter* ‘muncitor străin’, ci *Gastarbeiter* ‘muncitor oaspete’).

5.2. Registrul dominant al discursului în perioada regimului totalitar, după consolidarea lui, era cel *public formal*, aparținând *spațiului comunicării publice*, cu neînsemnate „abateri”, prin acceptarea expresiilor ce reflectă *registrul public informal*, aparținând *spațiului comunicării sociale*, când se apelează la parimii „moralizatoare”, la termeni „populari”. În contemporaneitate, registrul discursului variază după tipologia generală a articolelor: mai rar cel *public formal* (în comunicate de presă și în editoriale), frecvent cel *public informal* (chiar dacă este vorba de texte prin care se aduc la cunoștință evenimente externe sau/și interne, activități legislative etc.), cu propensiune vădită spre registrul *familiar* și *ludic* (în special în cele mai variate texte de opinie, comentariu etc.; încununarea tendinței o ilustrează săptămânarul „Academia Cațavencu”, ce tratează orice temă în registrul ludic, cu înclinație spre farsă și, chiar, prin violență de limbaj).

Din acest punct de vedere, se impune observația că, plasându-se în postura, asumată, de „avocat” al publicului, mass-media preia, orchestrează și difuzează repetitiv, preponderent, inventarul lexical și frazeologic din discursul persoanelor sau organizațiilor aparținând societății civile, ceea ce nu ar constitui o eroare de postură și deontologie; în discuție se află însă finalitatea demersului și efectele asupra aceea ce înseamnă liberul arbitru al receptorilor (datorită efectului de sugestie colectivă), mergând de la *empatie*

și *seducție* până la *incitare*, speculându-se senzaționalul factice și mizându-se pe o discutabilă (dacă nu suspectă) retorică a consimțământului.

6. Evident, tonalitatea agresivă a LL (bazată pe funcția conativă a limbajului) nu este singura modalitate de manipulare în discursul public și jurnalistic; numeroase situații impun, așa cum anticipam, exprimarea eufemistică, interferentă cu limbajul de factură tehnică, constituind un jargon profesional, mijloace lingvistice consacrate ale LL, de care s-a ocupat, printre alții, David Randall, într-o lucrare, de referință, intitulată *Jurnalistul universal* (traducere în limba română, 1998). La un asemenea tip de comunicare, chiar cu alură *intra-disciplinară*, pot ajunge jurnaliștii care adoptă „jargonul” (în legătură cu acest aspect, cf. articolul precedent, *Eufemisme*, III § 2).

7. **Există sau nu o LL astăzi?** Această întrebare este motivată de faptul că, după 1989 și, mai ales, după traducerea cărții semnate de Françoise Thom 1993, conceptul a fost asimilat cu limbajul politic al regimului comunist din România (cf. și Zafiu 2009: 151), cel mult al regimurilor comuniste și al celor totalitare, în general.

7.1. Față de specialiștii care, fie prin asimilarea la care ne-am referit, fie pe baza unor analize formale a codului, punctuale, contestă această prezență (de exemplu în presă), cei mai mulți lingviști români susțin existența, în actualitate, a unei noi limbi de lemn, cu motivații diverse, dar, mai ales, prin prisma analizei codului din discursul public și al mass-mediei. În cele ce urmează ne vom referi doar la câteva nume, pentru poziționări și elemente aparte ale demonstrațiilor întreprinse.

Înainte de toate, trebuie să reamintim faptul că, dincolo de materialul lingvistic analizat și de atitudini ale autorilor la care trimitem, existența noii LL, în mass-media în primul rând, ține de motivarea discursului acesteia ca unul ce reflectă legitimarea *puterii* pe care și-a asumat-o, a rolului de „avocat al poporului”: prin limbajul „militant”, mass-media manipulează publicul, luându-i apărarea și, în același timp, incitând spre asumarea punctului său de vedere.

7.1.1. Printre lingviștii care recunosc existența unei noi LL, coabitând cu cea veche, trebuie menționată, în primul rând, chiar cronologic (dat fiind articolul deja citat, din „România literară” – 1991), dar mai ales pentru viziune și argumentare, Tatiana Slama-Cazacu, cu referire la o secțiune din volumul *Strategeme comunicative și manipularea*, în care autoarea pune LL

sub semnul „universalilor lingvistice” (este drept că, dintr-o viziune polemică asupra politicului, această trăsătură a discursului este atribuită „contextului românesc”, ceea ce nu se poate susține). Iată o formulare definitorie de apreciere: există „o limbă de lemn în noul regim, fie cu menținerea exact a acelorași forme, clișee ale vechii societăți, fie cu folosirea unor noi stratageme (ca termeni străini, necunoscuți), fie cu introducerea noilor forme-cliseu în vechile stratageme” (Slama-Cazacu 2000: 95). Este comentat un bogat inventar de clișee și de automatisme verbale din discursul politic și al mass-mediei, insistându-se asupra cauzelor apariției acestora (imitație, snobism, impostură) și asupra scopului manipulator al utilizării lor.

7.1.2. În special cu referire la cod, și Rodica Zafiu constată că LL persistă, de o manieră mai mult sau mai puțin conștientă, fie prin clișee și formule automatizate, fie prin structuri de profunzime, de exemplu în sintaxă; se face raportarea atât la instanțe ale autorității publice, care folosesc LL ca armă politică, cât și la indivizi izolați, prin imitație, toate aceste aspecte fiind reflectate de presă (Zafiu 1992: 210, 217). Un obiect predilect de analiză al autoarei este clișeul calchiat; iată o afirmație concludentă în acest sens, dintr-un interviu „despre cuvinte la modă, snobism și clișee”: „De fapt, și *challenge* în engleză, și *provocare* în română sunt clișee, aparțin unei limbi de lemn. Nu doar prin repetare, prin frecvență, ci și pentru că ascund o simplificare ideologică, niște automatisme de gândire” (Zafiu 2008).

Dar, Rodica Zafiu a întreprins recent o amplă și pertinentă prezentare de sinteză a ansamblului problemei respective; „limba de lemn” (chiar titlul părții a II-a a lucrării) este, în viziunea autoarei, una dintre trăsăturile definitorii pentru relația „Limba și politică” (titlul cărții; Zafiu 2007). După un istoric al conceptului și al terminologiei și, după o prezentare a caracteristicilor generale, Rodica Zafiu face, după criterii în uz de la Sériot 1989 și Thom 1993, completate, analiza realității numite „Limba de lemn românească”, cu scurte incursiuni în ceea ce privește trăsăturile morfosintactice și pragmasemantice, lexicale, retorico-stilistice, sociolingvistice și pragmatice. Un loc important pentru discuția de față îl ocupă, însă, de exemplu, secvențele în care autoarea constată perpetuarea LL a regimului comunist, în discursul politic de astăzi, a unor structuri sintactico-stilistice (dublarea sinonimică), a limbajului omagial și a numeroase clișee (al unicității, ale cantității), respectiv „parodiarea” acestora (Zafiu 2007: 94-101; ultimul aspect la care ne-am referit va fi tratat, sistematic, și în secțiunile la care trimitem în continuare, ceea ce ne previne, și din partea

autoarei, asupra imperativului de a lua în considerație, după caz, canale de presă, tipologia articolelor, pe autorii acestora, problemă la care ne-am referit anterior; cf. § 1).

Tot atât de concludente sunt și analizele din secțiuni ale părții a III-a („Limbajul politic actual”) din lucrarea respectivă, ce prezintă paralelisme de viziune și de resurse între LL a regimului comunist și limbajul politic de astăzi, privind diverse elemente ale codului: „cuvintele-blemă”, „cuvintele negative” (p. 102-137), dar și prezența eufemismelor politice și a noilor clișee, ale „tranziției” (p. 152-181). În sfârșit, asemănări găsim și pentru utilizarea unui limbaj primitiv, suburban, prin care se exprimă agresiunea, amenințarea, insulta, comparabil cu acela din perioada agresivă a discursului politic comunist, îndată după instaurarea regimului; în perioada „consolidată”, acesta devine „solemn” (p. 217 ș.u.). De altfel, această parte se încheie, semnificativ, prin paragrafele intitulate „Prestigiul pamfletului” și „Vulgaritatea limbajului” (p. 264-267) și ținem să subliniem faptul că, în întreaga lucrare, trimiterile la presă sunt curente, pentru unele teme exemplele citate fiind excerptate din periodice care reflectă, pregnant, după caz, aspectele puse în discuție (de exemplu, „România Mare”, respectiv „Academia Cațavencu”).

7.1.3. Pentru etapa de astăzi a limbajului publicistic, perpetuarea LL a regimului comunist poate fi constatată indirect și după o caracterizare de ansamblu pe care o face Luminița Roșca. După abordarea aceleiași probleme în monografia *Mecanisme ale propagandei în discursul de informare. Presa românească în perioada 1985 – 1995* (apărută în 2006), autoarea revine asupra „mecanismelor construcției mediatice” în presa comunistă și în cea a perioadei de tranziție. Astfel, dintre cele mai importante trăsături ale limbajului primei perioade, cum sunt prezența stereotipiilor, caracterul neologic al vocabularului, calcurile din limba rusă, limbajul științific de popularizare, respectiv utilizarea în exces a terminologiei tehnico-științifice, prezența „neoașismelor” și stilul metaforic (multe dintre acestea fiind procedee recunoscute ale LL), în caracterizarea limbajului perioadei de tranziție regăsim unele etichetări similare sau apropiate, atribuibile (și) LL din actualitate, cum sunt „metaforizarea excesivă” (metaforele „organiciste”), caracterul neologic al vocabularului (cu referire specială la „anglicisme”), exprimarea „relaxată”, reprezentând utilizarea unor elemente argotice, a limbajului de mahala, clișee, reînvierea unei „retorici politicianiste” etc. (Roșca 2007: 302-315).

7.1.4. Din perspectiva filozofiei limbii, ca obiect al doctelor și subtilelor analize pe care Andrei Cornea ni le propune ilustrând „trădarea Anticilor de către Moderni de-a lungul, de-a latul și de-a dura vocabularului de bază”, își găsesc locul și clișee de actualitate: „foștii”, „prioritate”, „poliție politică” (construcție pleonastică, etimologic analizând cuvintele), „așa-zisa – așa-zisul” (Cornea 2002: 21, 103, 137, 163).

Pentru caracterizarea, din această perspectivă, a discursului presei din alte țări, din comunicarea prof. Miguel Catalán, de la Universitatea „Cardenal Herrera”-CEU, Valencia (Spania), intitulată „Limba de lemn, ca limbaj politic, și dezinformarea” (prezentată la Simpozionul „Limba de lemn în presă – Ieri și azi”, de la Cluj-Napoca, 24-25 octombrie 2008), am reținut că, de exemplu, în presa spaniolă „de ținută”, există anumite formule eufemistice tip pentru relatarea unor evenimente mai puțin plăcute din viața familiei regale (neînțelegeri, un divorț etc.). Am putea să atribuim un astfel de registru limbii de lemn a unei perioade politice consolidate.

7.2. Opinii ale ne-specialiștilor, de pe internet

- cu privire la discursul public:

„Ministrul de Externe vorbește engleza, franceza și limba de lemn” (/gandul.info/); din aceeași zonă: „Ministrul de externe Comănescu, festival de limbă de lemn la New York” (/flux24.ro/). Iată și subtitlul unui document oficial: „România Europeană, România Euro-Atlantică: *pentru o viață mai bună într-o țară democratică, mai sigură și prosperă*” (/presidency.ro/), care unora le amintește titlul revistei Biroului Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești (Cominform) din anii '50: „Pentru pace trainică, pentru democrație populară”. Sau; „in politica, in ziare, in limbajul politistilor, limba de lemn isi face datoria de cele mai multe ori nenecesara. Ea nu a pierit” (/lecturi.blogspot.com/).

- cu privire la alte zone ale comunicării:

„In business si PR, toti vorbim aceeasi limba. De lemn” (/cariereonline.ro/); caracterizarea titularului unui blog, care formulează „cea mai reușită lungă «frază de lemn» dintr-o scrisoare de motivație: În același context, subliniez faptul că experiența acumulată de mine pe parcursul anilor de studii universitare poate constitui dovada suplimentară a unui suflu nou, nonconformist, care, adăugat principiilor de simplificare a acțiunilor întreprinse și dorinței de finalizare eficientă pe care se bazează întreaga mea activitate, își poate dovedi din plin utilitatea și aportul benefic la creșterea rezultatelor firmei în cadrul căreia doresc să mă integrez rapid, oferind, și pe această cale, maximum de satisfacții celor

care mi-au acordat încrederea lor” (Codruț Constantinescu: /cdc77.blogspot.com/2007/09/).

8. Obiectul de studiu: *codul*

8.1. Clișee manipulative: termeni ca expresie a „terorismului lingvistic”

8.1.1. Mioritic. Acest termen a devenit, în discuția de „idei”, marca unui evident manierism, în spatele căruia se poate ușor distinge o abordare reducăționistă. Și, dacă, de exemplu, despre «structuralism» s-a putut vorbi, la un moment dat, ca despre un «terorism cultural» (Nicolae Manolescu, într-o discuție cu Paul Ricoeur și Bujor Nedelcovici; PRO TV, decembrie 1999, programul *Profesiunea mea: cultura*), păstrând proporțiile, în cazul adjectivului *mioritic*, am putea vedea, datorită forțării notei în limbajul publicistic și în discursul public, o specie de «terorism lingvistic». Ca viziune a manipulării, în acest tip de discurs parodic, instituind o adevărată matrice clișeizată, putem identifica, la nivel maxim, terorismul pe care Roland Barthes i-l atribuia limbii ca sistem de reguli, într-o formulare extrem de plastică și de convingătoare, citată și comentată de Umberto Eco; „Conclusion: «À cause de sa propre structure la langue implique une relation fatale d’aliénation». Parler, c’est s’assujettir: la langue est une réaction généralisée. Encore plus: «Elle n’est ni réactionnaire, ni progressiste, elle est tout simplement: fasciste; car le fascisme, ce n’est pas d’empêcher de dire, c’est d’obliger à dire»” (*La langue, le pouvoir, la force*; pentru discuția de ansamblu privind deprecierea termenului analizat, cf. Dumistrăcel 2006^b: 270-289; 296-297; vezi și Zafiu 2007: 141-143; utilizarea termenului și substituirea lui în diferite combinații lexicale sunt puse sub semnul nevoii „de a evita emfaza națională”).

8.1.2. Tăvălugul. Suportul lexical al unui alt clișeu „militant” din presa strict actuală, prezent în texte de informare, dar și în comentarii propriu-zise, îl constituie numele unei unelte agricole, *tăvălugul* („unealtă... compusă din unul sau mai mulți cilindri de lemn sau de fier, folosită la sfărâmarea bulgărilor de pământ și la netezirea solului înainte sau după însămânțare”: DLR 1982 (XI, partea a 2-a, *t* – *tocăliță*, s.v.). Pentru simbolul presiunii, al amenințării (prezent în publicistică), trebuie să avem în vedere, ca punct de plecare, o extensie de sens a cuvântului: *tăvălugul* numește și un cilindru, greu, piesă din componența unor mașini, ce servește pentru „sfărâmare, îndesare, nivelare” (dicționarul citat). Dar semnificația figurată pentru

planul social a evoluat, în mod evident, spre aceea de „val”, de „vârtej” (catastrofice); iată un citat semnificativ sub acest raport: „Încercarea de a opri tăvălugul majorărilor salariale” („Curentul”, 7 oct. 2008, p. 1).

Menționăm că atragerea acestui lexem în exprimarea figurată este de dată mai veche, dar tot în legătură cu politica. Iată o frază din romanul *Nuntă cu bucluc* (1935), al lui Ion Iovescu, în care mai suntem încă în vecinătatea sensului primar: „Dorea și el tăvălugul acestei politice, care – rostogolindu-se peste lumi – să le niveleze”. Și tot mai aproape de această sferă ne aflăm într-un discurs patetic, din anii comunismului: „Tăvălugul vieții trece peste ei” (în „Steaua”, ianuarie 1960, p. 23; citatele după DLR 1982: s.v.).

În discursul public actual se întâlnesc numeroase sintagme în care substantivul este însoțit de calificări elocvente: „tăvălugul penal”, „tăvălugulimobiliar”, „tăvălugulscumpirilor” etc. Iată însă și un enunț mai sofisticat: „După Metro, Automobile Dacia și Tarom, și compania Panasonic România a fost prinsă în tăvălugul *falselor concursuri cu premii*” (/curierulnational.ro/). Criza socială și politică declanșată de legea privind majorarea salariilor cadrelor didactice a provocat însă un adevărat... vârtej stilistic:

„tăvălugul *majorărilor*” (/realitatea.net/); „tăvălugul majorărilor a pornit la vale (/jurnalulbtd.ro/); „încercarea de a opri tăvălugul *majorărilor salariale*” („Curentul”, 7 oct. 2008, p. 1).

Firește, cu variații lexicale previzibile:

„Tăvălugulcererilor de *majorari salariale* s-a declansat” (/cronicaromana.ro/); „tăvălugul*revendicărilor salariale*” (/gandul.info/); „Tăvălugul*protestelor* începe astăzi, 7 oct. 008” (/ziua.ro/).

8.2. Verbe ale „dynamismului”

8.2.0. În textul de față analizăm, ca studii de caz, termeni de manipulare din mass-media românească actuală, ca reflexe ale maniheismului; clișeul este folosit pentru manipulare; cuvântul „la modă” prezintă un mijloc de incitare a cititorului.

8.2.1. În legătură cu anumite categorii sociale, cum sunt pensionarii, se folosește curent o categorie de verbe ale unei extreme mobilități: *a lua cu asalt*, *a se călca în picioare* (menționăm faptul că în exemplele preluate de pe internet am păstrat grafia textelor respective).

La un moment dat (în octombrie 2008), pe internet erau înregistrate 326.000 poziții pentru „au luat cu asalt”; trecând peste textele în care se

relatează confruntări armate propriu-zise, să vedem cine sunt „eroii” din alte texte și ce urmăresc aceștia:

„Părinții au luat cu asalt raioanele de rechizite ale magazinelor” (/realitatea.net/); „Studentii au luat cu asalt căminele din Regie” (/gandul.info/); „Argeșenii au luat cu asalt complexul muzeal de la Golești” (/observatorargesean.ro/); „Angajatorii au luat cu asalt casele de pensii pentru a depune declaratiile privind contributiile de asigurari sociale” (/zf.ro/); „Sute de fermieri au luat cu asalt prefecturile din mai multe judete” (/9am.ro/); „CFR-istii au luat cu asalt casa casatoriilor” (tv-net.ro/); „Peste 1.200 de ginecologi au luat cu asalt Clujul” (/presaonline.com; referirea era la un congres de specialitate); „Femeile au luat cu asalt Garda Financiară” (evenimentul.ro/); „Iesenii au luat cu asalt casele de amanet” (/adevarul.ro/).

Până aici, un dinamism mai mult sau mai puțin credibil, ca și în cazurile „Cersetorii au luat cu asalt bisericile din Tg-Jiu” (/impactingorj.com/), sau de înțeles, desigur cu un surplus de imaginație:

„Vulpile, lupii si cainii au luat cu asalt centrul Craiovei” (/ecomagazin.ro/), respectiv „Sute de caini de atac au luat cu asalt sediul Asociatiei Chinologice” (/adevarul.ro/).

Fantezistă de-a dreptul este însă descrierea mișcării pensionarilor (pentru „pensionarii au luat cu asalt” am găsit, în luna menționată anterior, 18.800 de poziții). Prezintă câteva contexte. Dacă în cazul „Sucevenii, în special pensionarii, au luat cu asalt ieri dimineață magazinul Carrefour, în prima sa zi de funcționare” (/monitorulsv.ro/) rămânem în registrul precedent, cauza pensionarilor este susținută afectiv pentru motive evidente sau ușor de presupus:

„Pensionarii galateni au luat cu asalt Prefectura, daramand gardurile de metal instalate de jandarmi” (/9am.ro/); „De la primele ore ale dimineții pensionarii botoșăneni au luat cu asalt sediul CEC” (/jurnalulbtd.ro/).

8.2.2. Ca variație stilistică ni se propune locuțiunea verbală „a se călca în picioare” (497.000 de poziții, printre care numeroase în titluri sau texte ce se referă tot la pensionari):

(Titlu:) „Pensionarii se calcă în picioare la Casa de Asigurări de Sănătate”; (subtitlu:) „Zeci de pensionari au luat cu asalt Casa Județeană de Asigurări de Sănătate (CJAS) Vrancea pentru a depune actele necesare eliberării adeverinței de asigurat” (/amosnews.ro/); „Pensionarii s-au calcat în picioare pentru biletele de tratament” (/bacaul.ro/); „Zeci de constănțeni s-au călcat în picioare pentru ajutoarele de încălzire” (/realitatea.net/); „La Constanța, sute de oameni,

majoritatea pensionari, s-au călcat în picioare pentru a depune actele necesare obținerii..." (/antena3.ro/); cu variație lexicală, dar și cu preocupări... mondene: „Bătrânii s-au călcat în picioare pentru un bilet la Balul Pensionarilor din Lugoj" (/new.banateanul.ro/).

Căci, de obicei, împrejurările tipice ar fi altele; din presa ieșeană aflăm în fiecare lună ianuarie, ce am citit, de exemplu, și pe data de 17 ianuarie 2006: „Ieșenii s-au călcat în picioare pentru a-și plăti taxele locale încă din prima zi..."

Dacă, în cele mai multe din cazurile citate, mobilul folosirii, exagerate, a mijloacelor lingvistice ale dinamismului este senzaționalul (ieftin), efectul este de-a dreptul hilar când pensionarii (care iau cu asalt, sezonier, ghișeele secțiilor financiare ale municipiilor ori se calcă în picioare în fața acestora) sunt înfățișați în aceleași ipostaze, în situații limită. De exemplu, în luna iulie 2007, în presa ieșeană am citit că persoane „de vârsta a treia", dar și alți dezmoșteniți ai vieții din orașele ce și-au permis așa ceva, „iau cu asalt" locurile în care se asigură distribuția gratuită a apei (potabile!) și unde se acordă prim ajutor celor ajunși la capătul puterilor!

În legătură cu această expresie-cliseu în fond agresivă, trebuie să notăm că una din caracteristicile lexicului limbii de lemn „sovietice", subliniate de specialiști, este aceea că „un mare număr de termeni utilizați... sunt preluați din registrul militar; imagistica războinică se extinde până la domeniile tradițional cele mai bucolice: mulsul vacilor sau culesul cartofilor; nu auzi vorbind decât de fronturi, bătălii, atacuri, rezistență, *luări cu asalt*, strategie, tactică etc.... Citind presa comunistă, ai impresia unei societăți veșnic *mobilizate*" (Thom 1993: 48; evidențierile prin italice ne aparțin).

Ne putem aminti, pentru transferul în alt mediu decât cel al discursului „frontului muncii" fizice, prezența locuțiunii verbale în limbajul ședințelor de pregătire a examenelor de la facultate din anii '60: studenții erau „lămuriți" să evite „munca în asalt".

8.2.3. Un termen de variație stilistică în astfel de relatări de tipul celor precedente este un alt marker al... dinamismului, verbul (a se) *înghesui*; cităm un exemplu ce ilustrează (ca și în cazul pensionarilor istoviți ce iau cu asalt posturile de prim ajutor) absurdul clișeului:

„puțini s-au înghesuit pentru ocuparea posturilor de suplinitori" (transmisie în direct, „Antena 3", 18 iulie 2009, ora 9,15).

8.3. Violența de limbaj

Agresivitatea limbajului din perioada comunistă este reflectată de folosirea cuvântului injurios; cităm un singur exemplu, în care enunțul amintește invectiva din prima fază a discursului politic din România. La rubrica *Părerea mea*, din „Curentul” (14 oct. 2008, p. 3), Iulia Nueleanu îi face un portret fostului președinte Ion I., care se deschide cu propoziția „Rânjetul de pe fața lui I. devine monstruos”, ton continuat prin caracterizări de tipul „bătrânul bolșevic” (vezi, la Traian B., calificativul „bătrânul edec”, în intervenții publice din ianuarie 2007, cu privire la aceeași persoană; cf. /impact-est.ro/). Diatriba culminează prin epitetul „bătrâna șandrama stalinistă” („... o *mobilizare* la vot împotriva partidului bătrânei șandramale staliniste”), cu nimic mai prejos decât imaginile grotești ale discursului comunist de tipul „Caracatița fascistă și-a cântat cântecul de lebedă”, exemplu citat de G. Orwell (ap. Thom 1993: 73). Este, de altfel, o exprimare tipică limbii de lemn comuniste practică de Corneliu Vadim Tudor în publicațiile sale, politician care a și pus-o în circulație (vezi: „Dar pana si «batrana sandrama stalinista» cum il numea pana de curand actualul «crestin-democrat», «conservator», «popular european» C.V. Tudor” (text postat pe internet pe data de 22 iunie 2004, aparținându-i, probabil lui Cristian Tudor Popescu, după fotografia ce însoțește articolul; cf. /hotnews.ro/). Este însă semnificativ faptul că o presă „combatantă” a preluat fără... fior semantic, dacă nu și stilistic, o atare formulă, cu circulație în ultimul timp:

„Batrana sandrama stalinista ce ocupa postul de presedinte de onoare al PSD, l-am numit aici pe Ion I.” („Curentul”, martie 2008 /roportal.ro/); „Ion I., stiut drept «batrana sandrama stalinista»” (/stiri.rol.ro/); „batrana sandrama stalinista” (29/08, 08: /ziaruldeiasi.ro/),

cu eventuale „figuri de construcție” retorice:

„adica *sandramaua* brucano-stalinista, si anume iliescu in spatele tuturor” (/cotidianul.ro/). Se ajunge însă și la „bătrâna șandrama regală” (/cdep.ro/).

9. Prezența surselor externe în forjarea codului

9.1. Discursul politic al regimului comunist ne este evocat de modelul unei serii de formule „mobilizatoare”, din registrul terminologiei de confruntare militară. „Lupta pentru pace”, „lupta împotriva revizionismului”, „campania pentru recoltarea păioaselor”, „frontul comun al păcii”, „frontul culturii”, „frontul siderurgiei” erau formule curențe în

discursul politic românesc și în limbajul publicistic al epocii. Trebuie să remarcăm, însă, că turnurile respective constituiau în epocă, în primul rând, calcuri după limba rusă, dar nu reprezentau prototipuri și, pornind de la acestea, îmbinări de cuvinte create în limba respectivă, vocabularul „militar” fiind o caracteristică a discursului politic al Internaționalei Comuniste, și, de fapt, nu numai al acesteia, ci al oricărui discurs public militant: politic, sindical etc. Construcții cum sunt cele pe care le prezentăm în continuare pot fi găsite, de exemplu, și în presa de limbă franceză, engleză, de unde, multe au fost transpuse, astăzi, în limba română.

Prezentăm câteva exemple pentru unul din aceste modele, în limba franceză, de pe internet (cu peste un milion de intrări): „La lutte contre le changement climatique: un impératif de solidarité humaine dans un monde divisé” (hdr.undp.org/); „Aide d'urgence pour la lutte contre la propagation de la grippe aviaire” (afdb.org/); „La lutte contre l'illettrisme constitue une priorité nationale” (anlci.fr/).

Frecvența acestor construcții în discursul public actual este de-a dreptul copleșitoare.

Pentru formula „lupta împotriva...” am găsit, în noiembrie 2008, un număr de aprox. șapte milioane de intrări pe internet; iată care sunt țintele: „lupta împotriva sărăciei; consumului de droguri; alcoolismului; corupției; discriminării; încălzirii globale; crimei organizate; cancerului; cenzurii; depresiilor; paradisurilor fiscale; cariilor” (cu bomboane gumate!). Activitatea poate fi și personalizată:

„Interviu: Rosalynn Carter luptă împotriva stigmatizării și stereotipurilor” (r24.ro/sanatatemintala/); preocuparea este, așadar, pentru problemele de sănătate mintală.

Numai pentru formula „lupta împotriva terorismului (internațional)” numărul intrărilor, în aceeași perioadă, este de aprox. două sute de mii.

O altă formulă, din aceeași familie, este „campania pentru...”, cu 5.520.000 de intrări în aceeași perioadă. Cele mai frecvente enunțuri se referă la alegeri: „Campania pentru Casa Albă”, „~electorală, ~ pentru parlamentare, ~ pentru uninominale” etc. Dar obiectivele pot fi multiple și extrem de variate:

„campania pentru becuri ecologice” (ecomagazin.ro/); „campania pentru colectarea duală” (timisoreni.ro/); „campania pentru eliminarea fistulei” (unfpa.ro/); „Campania Pentru Prevenirea Sexului PreMarital”

(/campania.ro/); „McCain suspendă campania pentru «binele economiei»” (/gandul.info/).

Tot așa de bine ilustrate sunt substantivele *strategie*, *tactică* sau *front*. Ne oprim asupra ultimului din aceste cuvinte în sintagma *front comun*, prin citate reprezentând enunțuri autohtone sau preluări din presa străină:

„Romania, Ungaria si Polonia vor face front comun impotriva bancilor care speculeaza pe monedele nationale” (/zf.ro/); „Front comun al autoritatilor impotriva bisnitarilor” (/evenimentuldebotosani.ro/); „Front româno-ungar împotriva rău-platnicilor” (/evz.ro/); „Ministerul Mediului si organizatiile ecologiste, front comun impotriva parlamentarilor” (/HotNews.ro/); „Google si Publicis fac frontcomun in publicitatea online” (/iseom.com/); „Cei mai influenti bancheri centrali fac frontcomun ca sa opreasca prabusirea” (/zf.ro/); „Președintele francez Nicolas Sarkozy și premierul britanic Gordon Brown fac frontcomun în lupta împotriva crizei financiare” (/tmctv.ro/); „FMI cere front comun SUA-UE împotriva crizei” (/www.cotidianul.ro/); „Parlamentarii Lituaniei si Poloniei cheama statele Uniunii Europene sa constituie un frontcomun in domeniul energetic impotriva Rusiei” (/chisinau.novopress.info/); „Front comunPD-L - PSD. ... Pentru prima data, parlamentarii PD-L au decis sa faca front comun cu PSD pentru ca...” (/bucuresteni.ro/); „Președintele georgian prooccidental Mihail Saakașvili a cerut duminică opoziției să facă front comun în fața Rusiei, care se opune aderării acestei...” (/mediafax.ro/); „Kievul și Moscova fac front comun împotriva lui Al. Capone de Rusia” (/gandul.info).

9.2. Statutul adjectivului: *decent* – *indecent*

Terminologiei din LL a ideologiei comuniste i-a luat locul inventarul lexical și frazeologic referitor la evenimente din orientarea politică la ordinea zilei, cum au fost „integrarea (nord)atlantică”, cu mutația ulterioară spre „integrarea europeană”. Pentru o exemplificare succintă de strictă actualitate, discutăm situația adjectivului *decent*, care cunoaște cea mai importantă mutație semantică pe care a suferit-o un cuvânt, în discursul public românesc, sub influența limbii engleze, dar preluat în anumite formule aparținând discursului public al comunității europene.

În dicționare curente ale limbii române acest cuvânt (mai) este explicat la nivelul etic, prin „1. cuviincios; reverențios, plin de decență. 2. pudic, rușinos (< fr. *décent*, lat. *decens*)”; cf. Marcu 2002: s.v.; pe de altă parte, în a doua ediție a *Dicționarului de sinonime ale limbii române*, Luiza și Mircea Seche, pe lângă sensurile 1 și 2 (date în continuare, prezente și în prima ediție, 1982),

adaugă un al treilea sens: [„1. cuviincios, politicos, respectuos, (livresc) reverențios; 2. pudic, rușinos, sfios]; 3. acceptabil, onorabil” (Seche-Seche 1997: s.v.), cel în discuție acum.

La Dimitrescu 1997, cuvântul *decent* nici nu este înregistrat, nefiind, așadar, consemnat pentru sensul nou.

Utilizarea adjectivului cu aceste sensuri este curentă (încă) în limba comună; iată doar câteva exemple de pe internet, în diferite sintagme frecvente:

- persoană *decentă*: „O *persoana decenta* cu studii de pedagogie si vorbitoare de limba engleza”; „Dna D. ramane o *persoana decenta*”; „Nu ai cum sa te imbolnavesti, daca esti o *persoana decenta*, ai o relatie stabila, investesti sufleteste si nu te gandesti numai la placerile trupești”;
- atitudine ~ : „Sincer am vrut sa am o *atitudine decenta*”; „Un om de afaceri ar trebui sa pastreze o atitudine decenta, si sa-si confectioneze o imagine de om serios”; „O atitudine mai decenta i-ar fi atras mai multa simpatie”;
- comportare ~ : „perechile trebuiau să aibă o *comportare decentă* să se abțină de la...”; „Biblia ne invata ca trebuie sa ne imbracam intr-un mod modest, aratand comportare decenta si restrangere”;
- poziție ~ : „Nu te legana pe scaun si adopta o *pozitie decenta*” (la un interviu); „a fi cuminte inseamna sa ai o pozitie decenta”; „Nu cred ca este greu sa mentii o pozitie decenta timp de cateva minute atata timp cat camerele te urmaresc, mai ales fiind om de televiziune”.

Putem considera că în aceeași sferă semantică se înscriu și sintagmele „dobânzi decente”, respectiv „bănci decente”:

„Isărescu a preferat să forțeze băncile să afișeze *dobânzi decente* pentru creditele contractate de firme și de populație” (*Jurnalul.ro*/); „dar băncile din România nu sunt decente” (*adevarul.ro*/).

Și antonimul se păstrează în aceeași sferă de semnificații:

„Nu vom publica mesaje indecente sau injurioase”; „dosar penal pentru propuneri indecente”; „poze indecente pe Internet”; „Cele 3 asistente fotografiate in ipostaze indecente langa patul unui bolnav”; „nu am spus glume indecente?”; „s-au purtat conversații indecente”; [X primește] „oferte indecente de la admiratoare”; „Mihaela R., razbunata pentru o gafa indecenta”; „Nu facem reclama la bauturi, tigari sau firme cu tenta indecenta” etc.

Chiar în vocabularul comentariului politic, adjectivul și adverbul *decent*, dar și substantivele *decentă* și *indecentă* au fost utilizate un timp cu sensurile de bază: ‘cuvincios’, ‘cum se cuvine’; ‘(bună-)cuvincios’ –

‘necuviință’, ‘nerușinare’; iată o secvență dintr-un articol în care sunt analizate rezultate ale alegerilor locale din 2004, cu referire la municipiul Bacău:

„Nu s-a votat atât politic, cum se spune, ci mai degrabă civic. Sau, mai bine zis, s-a votat decent. Nu s-a votat pentru sau împotriva XXX sau a candidaților XXX, pentru sau împotriva candidaților YYY, sau a ZZZ... S-a votat pentru decență. Electoratul român a sancționat, în primul rând, indecența politicianilor noștri... S. de la Bacău, marea surpriză a acestor alegeri locale, era și este, din punct de vedere politic, un nimeni. Dar era și este un om decent. Într-un oraș sufocat de indecență politică, un vârf al indecenței politice românești, un S. a făcut diferența esențială” (*Votul decent*, în „Ziarul de Iași”, 23 iunie 2004, p. 6 A).

În ultimul timp, adjectivul este folosit, într-un jargon mai mult sau mai puțin profesional în construcții în care cuvântul preia sensurile „mulțumitor, destul de bun”; „adecvat, corespunzător” ale engl. *decent* (cf. Levițchi 2005: s.v.). Îi avem în vedere mai ales pe cei familiarizați cu informatica de exemplu, care recurg la acest termen sub influența textelor în engleză pe care le frecventează; iată un mesaj de pe blog, în registru familiar și, chiar, ludic:

„Salut! Am la dispozitie uriasa suma de 2 mil. lei si vreau sa cumpar un microfon pt Home Recording, *dar sa fie decent*, sa se auda cat de cat profesional. Imi puteti recomanda ceva? Merci mult!”; „byte U60: *un UMPC decent*, la un pret rezonabil”; „Un *sistem decent* pentru jocuri, programe, pentru de toate! Ce parere aveti? Am dvd-wr si monitor. Bugetul este de 1100 ron!”.

Dar, paralel, în discursul public, reflectat de mass-media, neologismul *decent* s-a resemantizat, accentul fiind pus, în funcție de context, pe nuanțele „mulțumitor”, ba chiar „confortabil”; termenul, a devenit unul tehnic *sui-generis*, prin trecerea de la criteriul moral din limbajul comun la cel oficial, reprezentat de limbajul juridic, și i-a luat locul adjectivului *omenesc*, rămas în sfera afectivului.

Un început îl constituie prezența în Constituția României (ediția din 2003; aceeași era formularea din ediția din 1991):

ARTICOLUL 47 (1) Statul este obligat să ia măsuri de dezvoltare economică și de protecție socială, de natură să asigure cetățenilor un nivel de trai decent.

Iată reluarea în texte juridice oficiale:

RECOMANDĂRI EMISE DE AVOCATUL POPORULUI ÎN ANUL 2004 (din 29 ianuarie 2004, adresate Arhivelor Naționale; Ministerului Apărării Naționale și Ministerului Muncii, Solidarității Sociale și Familiei): „Încălcarea dreptului la un nivel de *trai decent* și a dreptului de petiționare, prevăzute de art. 47 și de art.

51 din Constituție, în cazul soluționării cererilor pentru acordarea calității de beneficiar al Legii nr. 309/2002 privind recunoașterea și acordarea unor drepturi persoanelor care au efectuat stagiul militar în cadrul Direcției Generale a Serviciului Muncii în perioada 1950-1961” (/www.avp.ro/).

De observat că, în textul articolului din Constituție, adjectivul este de fapt un calificativ pentru substantivul *nivel*, dar în memoria orală a fost reținută formula „traie decent”, nu fără legătură cu engl. *decent life*, dar sigur de la engleză se pornește pentru „muncă decentă” (*decent work*), sintagmă devenită de circulație și prin formula „Ziua internațională a muncii decente” (*World Day for Decent Work*).

De la registrul public formal, semantica termenului se îmbogățește în mass-media și în limbajul comun mai ales prin creativitatea construcțiilor formate pe terenul limbii române, pe baza adjectivului, coroborate cu resemantizarea antonimului acestuia, *indecent*, și a substantivelor *deceț* și *indeceț*. Iată sintagme din mass-media și de pe bloguri:

- salariu *decent*: „capitalismul a eșuat în a oferi un salariu minim decent” (/voxvocal.us/, dar și „Săptămâna Financiară”);
- sediu ~: „Soluții pentru un sediu decent” (pentru Uniunea Artiștilor Plastici; „Jurnalul național”;/jurnalul.ro/);
- balcanicul ~: „Dacă veți realiza 80 de puncte, vă apropiați de balcanicul *decent*. Dacă nu, mai...” (de pe blog; este vorba de nivelul de trai „balcanic”);
- serviciu ~: „Vreau și eu un serviciu *decent* ...cum toată lumea are. Cu vacanțe ... cu prima de vacanță... cu libere sâmbătă și duminică... cu bani mulți și munca puțină” (de pe blog);
- nivel ~: „Stolo cere o ordonanță a Guvernului care să aducă aceste salarii la un nivel decent!” (13 oct. 2008; Antena 3).

Este de remarcat creativitatea pe teren românesc pe baza antonimului (în engleză *indecent* înseamnă doar „[individ] necuviincios, lipsit de decență, lipsit de bună-cuviință, nelalocul său, nerușinat”; cf. ~ *behaviour* „purtare necuviincioasă, atentat la bunele moravuri”; Levițchi 2005: s.v.):

- salarii *indecente*: „Topul salariilor indecente” (Cotidianul, /wall-street.ro/); „premierul Calin Popescu T. a scos banii din buzunar scrasnind din dinți și acuzând magistratii că și-au creat salarii «indecente» fata de medie” (/ultimaora.phg.ro/);
- decalaje salariale ~: „O lege care să blocheze decalaje salariale indecente” (/forum.portal.edu.ro/);
- profituri ~: „Nu vi se par *indecente* și unele profituri ale noilor...” (/evz.ro/articole/);

– condiții ~ : „Condiții indecente la jibert” (/eziare.com/).

De notat orchestrarea în folosirea termenului, în discursul unui lider sindical:

„Președintele Confederației Cartel Alfa, Bogdan H., a spus că principalele probleme pentru rezolvarea cărora sindicaliștii s-au adunat în Piața Constituției se referă la faptul că majoritatea angajaților din România muncesc «în condiții indecente pentru un salariu indecent»” (/mediafax.ro/, 7 oct. 2008).

De altfel, acțiunea de manipulare prin folosirea (în abuz) a termenului este subliniată de un internaut:

„«Salarii decente» ar avea, ca antonim, «salarii indecente». Adică salarii necuviincioase, impudice. Eu aveam o problema cu «traitul decent», dar vad că, din nefericire, se extinde campul semantic. Atât salariile, cât și traiul, nu pot fi decente/indecente. Acest atribut îl au doar persoanele. Salariile pot fi mici, mizere, revoltătoare, dar nu decente sau indecente. Este o problema simplă, de semantica” (/inah.weblog.ro/2008-04-19).

Pe de altă parte, punerea între ghilimele a adjectivului ilustrează, indirect, dorința de a evita clișeul (sau reprezintă amendarea lui?):

„Sindicaliștii vor un salariu minim «decent» de 1.500 lei” (/gdo.ro/, /roportal.ro/ sau, la fel, stirilocale.ro/).

10. Pragmatic, etic și universalie de mentalitate

Suntem confrunțați cu întrebarea pe care și-a pus-o Ioana Vintilă-Rădulescu, „Limba presei de azi – o limbă de lemn?” (comunicare la Simpozionul „Limba de lemn în presă – Ieri și azi”, de la Cluj-Napoca, 24-25 octombrie 2008), și la care lingvista bucureșteană a răspuns negativ (text publicat în Ilie Rad 2009: 328-342). Apreciem, însă că, de fapt, formularea întrebării nu este potrivită, deoarece reflectă ipostaza unei presei actuale cu profil și mijloace lingvistice unice, de tipul presei din regimul totalitar din România de până în 1989 (problemă la care ne-am referit la început, unde am prezentat distincțiile necesare pentru situația de astăzi; cf. § 0.1). Trebuie reținut, însă, faptul că existența LL în presa actuală *a fost probată* prin paralelisme cu elementele de cod semnalate în diferite contribuții, element formal ce trebuie, apoi, raportat la intenționalitatea folosirii unui limbaj performant pentru publicul larg, din perspectiva statutului mass-mediei de „putere asumată” (cf. *supra*, § 7.1 – 7.2).

Recunoscându-i existența, intervine problema utilității și eficienței LL, așadar a pragmaticului; or, dacă avem în vedere diversitatea de situații și de registre ale comunicării, putem admite faptul că, în diferite ipostaze, LL se prezintă drept componentă a unui discurs la care sfera politicului, a administrației și a altor zone ale comunicării nu poate renunța; ne putem imagina o campanie electorală fără „cuvinte emblematice” (cum le numește Zafiu 2009: 161), „pozitive” sau „negative”, fără sloganuri? Și, tot așa, ne putem imagina absența acestora în replica mass-mediei? Este vorba, apoi, de faptul că LL nu trebuie raportată la o limbă în întregimea ei, ci la o oarecare „limbă funcțională” aparținându-i acesteia, un concept coșerian pentru care putem trimite la explicația ce urmează: „... o limbă istorică «nu se vorbește»: nu se realizează în vorbire ca atare și în mod imediat, ci numai prin intermediul uneia din formele sale determinate în sens diatopic, diastratic și diafazic”, la care este adăugată următoarea precizare: „Nimeni nu poate vorbi (simultan) *toată* italiana sau *toată* engleza... Se vorbește în fiecare caz o anumită formă de italiană” (de exemplu: „toscana”, populară sau cultă, familiară sau solemnă; Coșeriu 2000: 267). Astfel, utilizarea LL, ca mijloc de persuasiune, devine o problemă de selecție, de stil, ținând de factorul diastratic și de cel diafazic, emițătorul urmărind să se plaseze la un nivel al competenței expresive (și chiar idiomatice) pe care i-l atribuie, justificat sau nu, receptorului, potrivit unui anumit „contract de comunicare”.

Din perspectiva „responsabilității” receptorului, este de reținut o observație formulată de Dan Stoica și Mihaela Berneagă, privind condiții ale transformării consumatorilor de media în victime ale manipulării din perspectiva fenomenului „disonanțelor cognitive”: existența unor „construcții mentale și afective” ale acestora (din categoria stereotipuri și prejudecăți), care, în planul discursului, pot fi interpretate ca răspunzătoare de acceptarea unui anumit limbaj, pornind de la constatarea că „oamenii țin minte mai ușor informația conformă cu stereotipurile decât pe cea care nu se potrivește cu expectanțele lor stereotipice” (Stoica–Berneagă 2008: 97, 102).

Astfel, iese din discuție și problema „ne-acceptării” LL ca limbaj funcțional, chiar de către lingviști (profesorii de liceu fiind, în general, cei mai redutabili adversari ai clișeului de acest tip și cei mai fervenți militanți și pentru purificarea limbii de tarele vechiului regim!).

Evident, ca problemă de stil „bun”, lingviștii nu pot să nu observe și să nu comenteze deficiențele acestui hibrid comunicațional și pot fi de acord cu... respingerea lui, clamată și de oamenii de gust, care susțin folosirea unei

forme de comunicare cu adevărat performantă; iată o referire a lui Andrei Pleșu la limbajul presei, căruia i se reproșează cel puțin un „abuz didactic”, trăsătură reprobabilă dat fiind că limbajul didactic, în general, aparține discursului „autorității instituționalizate”, o autoritate epistemică (Dumistrăcel 2006^a: 64-65; cf. și tabelul de la p. 47).

Pleșu constată că în mass-media există o exprimare clișeistică militantă, pusă sub semnul didacticismului: „Executivul trebuie să fie ferm... Fermitatea nu trebuie să însemne însă duritate... Guvernanții nu trebuie să uite că... Guvernul x are datoria să fie la înălțimea încrederii acordate... Foarte bine că au luat măsurile care se impuneau.. Guvernanții n-au ținut seama de avertismente și acum nu fac decât să culeagă ce au semănat... Au datoria să coboare zi de zi în mijlocul oamenilor și să le explice... E momentul ca... Este cazul să...”. Iată și caracterizarea stilului: „Textul e compus ca o mică oră de dirigentie, cu supraviețuiri caracteristice din formulistica județenelor de partid, cu platitudini pompoase, vigilențe amare, tromboane, tobe și bași” (Pleșu 2004: 57).

Pe de altă parte, dezavuarea LL poate fi admisă și din motive de etică. De exemplu, frecvența utilizării adjectivului „combativ” (ce reflectă capacitatea de autogenerare a LL) și asocierea lui cu substantive care-i suprimă șansele de evaluare sub semnul gnoseologicului reprezintă o manifestare tipică a complexului de superioritate ce poate fi depistat în LL a presei. Căci se poate considera că, la fel ca și în cazul LL a regimurilor totalitare, și discursul mass-mediei este „universal răutăcios”. Și, dacă „limba de lemn este fundamental agresivă”, nici discursul presei actuale ce practică ideologizarea „nu-și iese din sine”, reprezentând, la rândul-i, „o vorbire captivă”, cu riscul de a deveni o adevărată „logoree patologică” (Thom 1993: 169). De fapt, din perspectivă etică, putem observa că receptorul este, în fond, disprețuit, de vreme ce este înfățișat ca o turmă cu instincte primare (vezi, mai ales, § 8.2, *Verbe ale „dynamismului”*); imaginea nu se deosebește esențial de aceea percepută de Klemperer din optica efectelor LL a regimului nazist, care-i răpește individului esența umană, transformându-l într-o vită dintr-o turmă, mânăată într-o anumită direcție (cf. § 0.2.2).

În planul folosirii limbii, dezumanizarea se produce și deoarece clișeele „militante”, obsesiv repetate, au ca efect faptul că funcția „de apel” a limbajului stimulând „contactul” cu receptorul acționează prin simple „semnale”, care sunt reductibile, în fond, la diferite intervenții sonore non-referențiale, din discursul oral prin care, la „primitivi”, este provocată/întreținută atenția interlocutorului, ca manifestare a faticului.

Totodată, LL la care ne referim poate fi interpretată ca marcă a unui exclusivism la fel de pernicios ca acela al tuturor înregimentărilor rudimentare.

Apelând la considerații de sociologie literară ale lui Robert Escarpit, putem identifica în acest caz optica unei „așa-zise valori totemice” a alterității negative, recognoscibilă chiar în cazul mărturisirilor de credință situate la alt nivel: „francezul care se numește cartezian – scria Escarpit – nu exprimă o noțiune diferită de aceea a primitivului care se declară ca făcând parte din clanul Leopardului” (*Tipurile de public*, în Escarpit 1980: 89; cf. Dumistrăcel, 2006^b: 151).

În sfârșit, încercăm să întrevădem „șansele” LL de a supraviețui. O afirmație a Rodicăi Zafiu cu privire la faptul că LL a comunismului a fost impusă la noi deoarece „il y avait chez plusieurs locuteurs une sorte de «terrain en friche», car ils ne disposaient pas d’un code stylistique cohérent de conversation neutre – c’est-à-dire ni officielle, ni familière” (Zafiu 1992: 217), nu se susține decât parțial; deși în posesia unui asemenea cod, limba franceză nu a fost și nu este scutită de LL a ideologiei comuniste. Din perspectiva pragmaticei comunicării, cauzele acceptării clișeele rezidă în constante de natură socio- și psiholingvistică ale vorbirii. Este vorba de faptul că „modul natural și obișnuit de a vorbi” (Quintilian) a creat și a impus, în orice limbă, un număr impresionant de structuri ce reflectă solidarizarea lexico-semantică printr-un proces care, pornind de la Eugeniu Coșeriu, a fost calificat drept un adevărat „mariaj cvasiobligatoriu” între cuvinte (Dumistrăcel 2006^b: 158). Pentru vorbitorii limbii române (și, la rândul lor, pentru vorbitorii altor limbi, folosindu-și propriile vocabule) au devenit veritabile clișee îmbinările ce asociază automat unui substantiv un anumit adjectiv: frunza este *verde*, muntele *înalt*, fata *frumoasă*, mama *bună*, bătrânul *înțelept*, iar șarpele *viclean*! (să ne amintim o spusă a lui Voltaire: „L’adjectif est le grand ennemi du nom”).

Reluarea simplelor calificative automatizate (dar și datorate coerciției sociale sau culturale) este, însă, primul pas spre cursa în care vorbitorul comod cade atunci când, apoi, acceptă alte rezultate ale unei coerciții subversive: folosind limba maternă, el are la dispoziție formule „de-a gata”, ce perpetuează nu doar aprecieri standardizate convenabile, ci și adevărate norme de conduită și de totală creditare; la exemple de această factură din seria precedentă, pot fi adăugate caracterizări cum ar fi „copil *cuminte*”, „elev *silitor*”, „comandant *viteaz*” etc. Ne aflăm, de fapt, la izvoarele inconștiente ale generării oricărei „limbi de lemn” (Dumistrăcel 2006^c: 8), deoarece astfel

rămâne deschisă calea pentru acceptarea „mariajelor” obligatorii de cuvinte din discursul politic și din limbajul publicistic, măcar ca un atentat la nivelul competenței expresive a vorbitorului.

PUBLIC IDEOLOGISATION BY MEANS OF THE “NEW WOODEN LANGUAGE”

Abstract: The so-called “wooden language” of the political and journalistic discourse in today’s Romanian language is evaluated as a means of ideological persuasion that can be associated to the one used during the communist regime. This association can be made because it has similarities in external/internal sources and resources for linguistic patterns, usage of codes, linguistic violence etc. The reason why the press and the audio-visual discourse turn into wooden language is that mass-media, assuming the authority of being the fourth power of the democratic state, reinforces its status through a “performant” discourse. Analysing these aspects from a pragmatic point of view, we can see that the use of the wooden language for the press and politics is related to the Coserian concept of “functional languages”, thus having a justification for rejecting it, starting from ethical and aesthetic criteria.

Keywords: *political discourse, ideology, linguistic patterns, codes, linguistic violence, wooden language.*

[Articolul a fost publicat în revista „Communication interculturelle et littérature”, nr. 2 (6) aprilie-iunie 2009, p. 236-253].